

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ БІОГРАФІЇ

УДК 82-94+81'42(477)"1920/1930"
<https://doi.org/10.15407/ub.21.210>

Надія Іванівна ЛЮБОВЕЦЬ,
кандидат історичних наук,
заввідділу теорії та методики біобібліографії
Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-8811-6627>
lyubovets@nbuv.gov.ua

ІСТПАРТІВСЬКИЙ ДИСКУРС В УКРАЇНСЬКОМУ МЕМУАРНОМУ НАРАТИВІ 20–30-х РОКІВ ХХ ст.

Метою роботи є з'ясування особливостей істпартівського дискурсу вітчизняного мемуарного нарративу в 20–30-х рр. ХХ ст., його характерних рис у контексті тематики, інтенцій адресантів, авторського складу, а також ролі мемуарного нарративу у формуванні радянських постулатів історії та ідеології. *Методологія дослідження* ґрунтується на застосуванні дискурс-аналізу (метод дослідження змісту), загальнонаукових методів систематизації та класифікації, принципах історизму, об'єктивності. *Наукова новизна* статті полягає в розгляді істпартівського дискурсу в мемуарному наративі 20–30-х рр. ХХ ст. як стійкої системи уявлень про події/явища, відображені в різних текстах, закріплені в свідомості та мові людей, пов'язані з певними ідеологічними конструкціями, стійкими виразами, риторичними формулами та набором аргументів, які цілеспрямовано і системно формувалися радянською владою як один із ключових факторів розвитку радянської історичної науки та державної ідеології на противагу національній. *Висновки.* Істпартівський дискурс у мемуарному наративі досліджено на основі аналізу журналу «Літопис революції» як важливого комунікаційного ресурсу та механізму впливу

радянської влади на суспільство. Мемуарні тексти створювалися в чітко окресленому колі проблематики, акцентів і відповідно до ідеологічних канонів. Це призводило до відображення авторами мемуарів спотвореної реальності, учасниками якої вони були, і мало вигляд штучно сформованого конструкту, «підігнутого» під радянський канон. Водночас наратив характеризувався майже повною «відсутністю» особи мемуариста як основного маркера жанру, «розчинністю» його «Я» в колективному, що ускладнює процес розуміння причин політичних та моральних виборів авторів спогадів. Однак мемуарний наратив, створений за канонами радянського дискурсу, є невід'ємною частиною вітчизняного гуманітарного знання, що розкриває соціально-політичні аспекти формування радянської держави, яка використовувала спогади як механізм трансляції та утвердження власних смислів/канонів в історичній науці та суспільстві для конструювання « нової радянської людини », життя якої цілковито повинно було підпорядковуватися завданням держави та партії.

Ключові слова: дискурс, істпартівський дискурс (дискурс історії партії), Істпарт, мемуари, мемуарний наратив, журнал «Літопис революції».

Сучасна вітчизняна гуманітаристика переживає знакові трансформації, що отримали в історіографії назву «поворотів», які продукують «... як хвилю інтелектуальних новацій, креативних експериментів, так і очевидних пізнавальних викликів, загроз для того чи іншого фахового „цеху“ науковців» [17, с. 132]. Водночас вони відіграють «... роль певних „стимуляторів“ наукової думки, відображають еволюцію поглядів та зрештою фіксують поступ соціогуманітаристики» [2, с. 44–45]. До одних із таких «поворотів» належить *discursive turn* (дискурсивний), визначальною особливістю якого є неможливість відокремлення «суб'єкта» від «об'єкта» в соціальних дослідженнях, оскільки дослідник і досліджуваний є причетними до досліджуваних соціальних процесів [18, с. 370]. Дискурс розглядаємо як стійку систему уявлень про події/явища, відображені в різних текстах, закріплені в свідомості та мові людей, пов'язані з певними ідеологічними конструкціями, стійкими виразами, риторичними формулами та набором аргументів, як віддзеркалення нелінійного розвитку історичного процесу. Так само будь-який дискурс «... немислимий поза текстом і контекстом, а контекст залишається безмовним і нелюдським поза дискурсом і текстом» [8, с. 24]¹.

¹ У цій конструкції дискурс є посередником між текстом і контекстом, а всі разом вони розглядаються як носії і творці смислів. Контекст розглядаємо як «... загальний зміст соціокультурних умов, ментальних станів епохи, превалювання соціальної та індивідуальної психології, що дієвим чином впливає на художника (автора) в процесі створення того чи іншого тексту твору і сприяє уточненню смислового значення останнього» [16, с. 171].

Проблеми дискурсу та тексту як міждисциплінарні нині перебувають у полі зору Т. М. Дрідзе, І. Т. Касавіна, О. М. Кочубейника, С. В. Шепітько, Ф. С. Бацевича, В. В. Гулая, Т. Б. Маслова, І. С. Шевченка, О. І. Морозова та інших дослідників². У площині дискурсу спогадів працюють О. О. Стадніченко, який досліджував автобіографічно-мемуарний дискурс Євгена Іваничука, О. А. Рарицький — мемуарний дискурс «Щоденників» Олеся Гончара, С. Є. Ігнатєва — український щоденникарський дискурс, О. А. Галич — мемуарний дискурс у творчості Леоніда Чернова-Малошійченка, та інші [3; 6; 14; 15]. У контексті соціальних комунікацій важливим видається вивчення еволюції мемуарного нарративу як складника гуманітарного знання та унікального контентного ресурсу в різних дискурсах, зокрема істпартівському. Це дасть змогу визначити потенційні можливості тиску різних соціально-політичних інститутів у процесі формування соціальних смислів в історико-культурному просторі та потенціал спогадових текстів у формуванні особистості, індивідуальної та колективної історичної пам'яті. **Мета дослідження** — з'ясувати особливості вітчизняного мемуарного нарративу в істпартівському дискурсі 20–30-х рр. ХХ ст., його характерні риси з погляду тематики текстів, інтенцій адресантів, специфіки авторського складу, його ролі у формуванні радянських постулатів історії та ідеології. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні дискурс-аналізу (метод дослідження змісту), загальнонаукових методів систематизації та класифікації, принципах історизму, об'єктивності. Зокрема, дискурс-аналіз дає змогу вивчити приховані/відкриті значення тексту, контекст його створення, цілі адресантів, вірогідні інтерпретації читачем, можливості в моделюванні бажаного результату.

Виклад основного матеріалу. Мемуари як культурно-історичний феномен посідають особливе місце в системі соціальних комуніка-

---

² Бацевич Ф. С. Текст, дискурс, речовий жанр: соотношение понятий // Вісник Харківського національного університету. № 520: Серія Філологія. Вип. 33. Харків, 2001. С. 3–6; Касавин І. Т. Текст, дискурс, контекст. Введение в социальную эпистемологию языка. М. : Канон+, 2008. 437 с.; Кочубейник О. М. Архітектоніка соціального діалогу: проєкція в дискурсивний вимір // Наукові студії із соціальної та політичної психології. Київ, 2015. Вип. 35. С. 13–24; Кочубейник О. М. Критичний дискурс-аналіз: як забезпечити репрезентативність корпусу текстів? // Психологія особистості. 2019. № 1. С. 140–148; Шевченко І. С., Морозова О. І. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. Харків, 2005. 356 с.; Шепітько С. В. Науковий дискурс: історичний, соціолінгвістичний та лінгвокогнітивний аспекти // Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. Маріуполь, 2010. Вип. 3. С. 75–80.

цій³, що обумовлено їх специфічною соціальною функцією — здатністю зберігати та передавати інформацію про минулі події, узагальнювати індивідуальний досвід [12]. Еволюція українського мемуарію відбувалася в різних історичних періодах, в умовах різних дискурсів (наукових, політичних), що впливало на його тематичну спрямованість, авторський склад, жанрову палітру як важливих маркерів мемуарних текстів. Цікавими видаються 20–30-ті рр. ХХ ст., які вирізнялися розмежуванням дискурсів/контекстів/текстів. Особливістю цього хронологічного відтинку в еволюції мемуарів було те, що вона відбувалася на тлі двох дискурсів в українській історіографії — ВУАНівського та істпартівського. Перший пов'язаний зі створенням та діяльністю ВУАН і належить до наукового дискурсу⁴, другий — Комісії з історії Жовтневої революції та Комуністичної партії, яка отримала в історіографії назву Істпарт (історія партії), і поєднує в собі ознаки наукового і політичного дискурсів. З одного боку, як результат національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. розгорталася «золота доба» [9, с. 64], «ВУАНівський ренесанс»⁵ національної історичної науки, яка досягла світового рівня, перетворилася на складник національної свідомості та націстворчого процесу й перебувала на державницьких позиціях. У результаті цього відбулося організаційне оформлення ВУАН, започатковувалися різноманітні науково-видавничі проекти [11]. З другого боку, радянська влада, застосовуючи законодавчі обмеження, агітацію, моральний і фізичний терор, прагнула до цілковитої перемоги в усіх сферах суспільного життя, системно змінювала та підпорядковувала своїм завданням гуманітарну сферу. Особливе місце в цьому процесі було відведено історичній науці. Вона мала формувати правильні ідеологічні постулати, закріплені в історичній періодизації, тематиці, науковій термінології. Вони так само набували норм канонів для історичної науки та для всієї соціально-політичної сфери задля пропаганди революційних перетворень, здійснюваних після встановлення більшовицького режиму. «Стара», буржуазна наука (дореволюційна) разом з її закладами, напрацюваннями, ученими, часописами були неспроможні, на думку більшовицької влади, зрозуміти зміст та історичне значення радянських перетворень, а їх методологічні підходи виявляли теоретичну нездатність і безпорадність у розв'язанні складних і відповідальних

³ Насамперед таких її видів, як автокомунікації, міжпоколінневої, міжособистісної, сімейної, фахової.

⁴ Науковий дискурс є різновидом професійного дискурсу як мовленнєва взаємодія між ученими.

⁵ Термін «ВУАНівський ренесанс» використав історик В. В. Пришляк (Український історик Іван Джиджора // Український історичний журнал. 2006. № 6. С. 71).

завдань історичної науки, висунутих більшовиками. На порядок денний з перших років радянської влади стало питання про створення мережі нових установ, часописів, радянських навчальних закладів, підготовку нових кадрів для вивчення історії розвитку суспільства на засадах марксистсько-ленінської методології та усталених канонів. Особливого значення набуло історичне джерелознавство, перед яким стояло питання про формування «правильних» історичних джерел/текстів, яких катастрофічно не вистачало.

Свого часу питання методологічних засад історичної науки, створення її установ, часописів, формування джерельної бази в радянському дискурсі досліджувалися в працях С. С. Діброви «У истоков историко-партийной науки на Украине» (Київ, 1984), Н. В. Комаренко «Журнал „Літопис революції“. Історіографічний нарис» (Київ, 1970) та «Установи історичної науки в Українській РСР (1917–1937 рр.)» (Київ, 1973), А. В. Санцевича та Н. В. Комаренко «Развитие исторической науки в Академии наук Украинской ССР» (Київ, 1986), В. Г. Сарбея «Іспарти та їх місце в розвитку історичної науки на Україні» (Український історичний журнал. 1967. № 1. С. 3–10) та ін. Однак автори розглядали проблему формування мемуарного корпусу історичних джерел/мемуарів лише побіжно, не акцентуючи увагу на існуванні національного та радянського дискурсів. Щодо визначення ролі Комісії з історії Жовтневої революції та Комуністичної партії (далі — Іспарт) у формуванні мемуарного блоку джерел у 20–30-ті рр. ХХ ст., їх опрацюванні, то це вивчав відомий джерелознавець Г. В. Стрельський⁶, розглядаючи їх як джерело радянської історичної науки. До сучасних напрацювань у цій сфері можна зарахувати кілька статей, присвячених регіональним відділенням — Катеринославському (Дніпропетровському) та Конотопському Іспартам [5; 10], дисертацію О. М. Клименко з конструювання пам'яті «нової людини» в 20–30-х рр. ХХ ст., де розглядається і роль Іспартів у цьому процесі⁷. Незважаючи на те, що за останні роки спостерігається підвищена увага істориків до вивчення мемуарів (здебільшого джерелознавчого характеру), дослідники не порушували питання еволюції мемуарного нарративу в 20–30-х рр. ХХ ст. з погляду розмежування контекстів та специфіки дискурсів. Свого часу авторка досліджувала мемуарну складову частину збірника «За сто літ» у ВУАНівському дискурсі, завдяки чому було

---

⁶ Стрельський Г. В. Мемуары как источник изучения истории Великого Октября на Украине. Київ, 1978. 136 с.; Стрельський Г. В. Великий Жовтень на Україні у спогадах учасників. Київ, 1989. 62 с.

⁷ Див.: Клименко О. М. Конструювання пам'яті «нової людини» у 1920-х – 1930-х рр. (на матеріалах УСРР) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2019. 257 с.

з'ясовано підходи наукової спільноти до спогадових джерел як важливого чинника української історіографії та формування історичної пам'яті [11]. Подальшого дослідження потребує вивчення специфіки істпартівського дискурсу мемуарного наративу як механізму радянської пропаганди, інструменту політичної боротьби та елементу комунікативного впливу на масову свідомість. На увагу заслуговує з'ясування контексту розвитку мемуарного жанру в радянському/істпартівському дискурсі, визначення специфіки авторського складу мемуарів, тематична спрямованість спогадових текстів.

Прикметно, що формування нової/радянської ідеології та методології історичної науки радянською владою розглядалося не як закономірний процес засвоєння напрацьованих своїх попередників, а як запекла боротьба «...з буржуазною, буржуазно-націоналістичною історіографією та опортуністами різних мастей»⁸. Цим ставилася під сумнів доцільність існування українських національно орієнтованих установ, які групувалися навколо ВУАН на чолі з М. Грушевським, часописів та, в цілому, істориків, діяльність яких сформувалася в національній парадигмі. Ситуація ускладнювалася тим, що вони нашкодили на безпринципність, конформізм та спротив зросійщених ідеологів більшовицької партії, які розглядали історичну науку лише як засіб ідеологічного впливу на народні маси й обґрунтування своєї політики, а тому були приречені на знищення. Радянські кадри цілеспрямовано й системно «...витіснили з простору історичної науки представників „старої школи“ і їхніх вихованців» [7, с. 145]. Сама ж історична наука «...почала розглядатися як „ідейний фронт“, як жорстока „класова війна“, а історики отримали статус „ідеологічних бійців“ партії» [7, с. 145]. Радянська влада почала активно створювати ідеологізовані осередки історико-партійної науки в Харкові на противагу історичним установам ВУАН, що діяли в Києві. У 1921–1922 рр. свою діяльність розпочали Інститут червоної професури, Комуністичний університет імені Артема, Всеукраїнська Комісія з історії Жовтневої революції і Комуністичної партії (Істпарт ЦК КП(б)У).

У таких умовах єдиний можливий контекст/сценарій подальшого розвитку мемуарної традиції в радянському дискурсі був тісно пов'язаний зі створенням Істпартів як науково-дослідних установ, які розглядалися як «...єдиний міцний центр для великої, у всеукраїнському масштабі, роботи з історії революції і нашої партії»⁹. Основним їхнім завданням було збирання й видання матеріалів з історії револю-

⁸ Комаренко Н. В. Установи історичної науки в Українській РСР (1917–1937 рр.). Київ, 1973. С. 4.

⁹ От Истпарта // ЛР. 1922. № 1. С. 5. Тут і далі переклад автора статті.

ційного руху, російських революцій і громадянської війни 1918–1920 рр. та історії Комуністичної партії. Центральний Істпарт (Комісія з історії Жовтневої революції та РКП(б)) була заснована 1920 р. в Москві при Державному видавництві, згодом підпорядкована Наркомосу РСФРР¹⁰. Визнанням важливої місії мемуарного історичного нарративу стали слова головного редактора журналу «Пролетарская революция»¹¹, методолога та організатора радянської історичної науки М. Покровського: «...особливо цінними є всілякі спогади, що дають те психологічне тло і той зв'язок, без якого наявні в наших руках окремі документи можуть виявитися незрозумілими або зрозумілими неправильно. <...> Без спогадів живих свідків того, що відбувається, писати історію вкрай важко»¹², які стали програмними для регіональних відділів. Якраз мемуарні нарративи, створенні за їх ініціативою і мали продукувати нові смисли для трансляції в суспільний простір.

За зразком Центрального Істпарту в Україні було створено в квітні 1921 р. Всеукраїнську Комісію з історії Жовтневої революції і Комуністичної партії в Харкові при Наркомосі УСРР¹³. На місцях створювалися губернські (окружні, а від 1932 р. — обласні) відділи, що діяли на правах відділів губернських (окружних, обласних) комітетів КП(б)У, а також групи учасників революційного руху, групи сприяння істпартівській роботі та ін.¹⁴

Важливість цієї роботи підтверджувалася й кадровими рішеннями. Зокрема, до роботи в установі були залучені відомі радянські державні діячі: М. Скрипник, який одночасно обіймав державні посади й був її головою в 1921–1923 рр.; М. Іванов (завідував з 1923 р.); членами колегії були голова ВУЦВК Г. Петровський, партійні та державні діячі С. Косіор, М. Попов; серед активних учасників — Є. Адамович, М. Манілов, М. Рубач¹⁵, Д. Фрід, В. Щербakov та інші.

---

¹⁰ З 1921 р. переведена до ЦК РКП(б) на правах відділу. Центральний Істпарт видавав журнал «Пролетарская революция» (1921–1941), «Бюллетень Істпарту», наукову та довідкову літературу. 1924 р. створено архів Істпарту. 1928 р. Істпарт ЦК ВКП(б) об'єднаний з Інститутом В. І. Леніна при ЦК ВКП(б).

¹¹ Друкований орган Центрального Істпарту.

¹² Покровський М. Н. От Істпарту // Пролетарская революция. 1921. № 1. С. 8.

¹³ Із березня 1922 р. Всеукраїнський Істпарт був підпорядкований ЦК КП(б)У, із 1929 р. реорганізований в Інститут історії партії і Жовтневої революції на Україні при ЦК КП(б)У.

¹⁴ У 1925 р. в Україні вже активно діяло 20 місцевих відділів (бюро), а в повітах, волостях, районах для цієї роботи виділялися спеціальні уповноважені, які провадили основну науково-історичну діяльність зі збору мемуарів на місцях.

¹⁵ Рубач (Рубанович) Михайло Абрамович (1899–1980) — радянський історик, архівіст, археограф. У 1924–1925 рр. був редактором журналу «Летопись революции» (далі — ЛР).

Якраз із діяльності Істпартів в Україні, як і по всьому СРСР, розпочався новий етап у розвитку мемуарної традиції — у радянському дискурсі, який характеризувався регламентованими підходами до авторського складу, тематики спогадових наративів. Одним із основних напрямів їх роботи було проголошено написання, збирання та видання мемуарів (ішлося лише про історико-партійні) учасників боротьби за перемогу радянської влади на Україні та робітничого руху, які мали стати джерельною базою радянської історичної науки. Робота в цьому напрямі набула рис системності та планомірності.

Істпарт розробив цілий комплекс заходів, які мали не лише сприяти пошуку й виданню вже написаних мемуарів, а й створювати сприятливі умови для написання нових мемуарів учасників революційних подій. Задля цього видавалися спеціальні методичні матеріали — конспекти для потенційних авторів мемуарів, розроблялися анкети/питальники для учасників революційних подій, організовувалися вечори спогадів, зокрема й виїзні (на села) ¹⁶, створювалися групи сприяння Істпартам, різноманітні громадсько-наукові організації, зокрема Товариство старих більшовиків, Всесоюзне товариство колишніх каторжан і засланих поселенців, товариство «Історик-марксист» тощо. Були випадки, коли після оприлюднення тих чи тих мемуарів друкувалися доповнення та коментарі й окремі матеріали на тему спогадів із роз'ясненнями, якщо погляди автора не збігалися з партійними.

Регламентація діяльності Істпартів зі створення нових смислів, які мали закладатися в мемуарних текстах, виявлялася, зокрема, у тому, що під час інтерв'ювання співробітники мали використовувати лише спеціально розроблені питальники з усталеною термінологією, які видавали тим, хто проводив опитування, і безпосередньо авторам спогадів [5, с. 249], виходити за межі яких заборонялося. Показовими в цьому контексті є статті Миколи Батурина «Конспект-минимум для воспоминаний» (Бюллетень Істпарта. 1921. № 1. С. 11–12) та Йосипа Геліса «Как надо писать воспоминания (Методологический очерк)» (Пролетарская революция. 1925. № 7. С. 197–212), у яких чітко прописувалися основні організаційні питання роботи з авторами спогадів, їх тематична спрямованість. Оскільки вони були надруковані у виданнях Центрального Істпарту, то сприймалися як директивні. Зокрема, Йосип Геліс, аналізуючи автобіографічні спогади, зазначав: «Такі спогади здебільшого взагалі не відображають дійсність, а спотворюють її у вигідному для „центральної“ фігури напрямі. Такі мемуари просто шкідливі для молодого покоління, оскільки вони

---

¹⁶ Адамович Е. Вокруг работы Истпарта // ЛР. 1925. № 4. С. 179.

гіпноізують ще не озброєну критичним спротивом думку і підпорядковують її своєму впливу» (с. 202). Основна увага мала бути зосереджена навколо подій (їх часу й місця), політичних партій та рухів, що брали участь у них, характеристик керівників тощо. Це, звичайно, впливало на подальшу структуру, інформаційно-тематичну насиченість мемуарного нарративу. Поза межами істпартівської традиції залишалися такі визначальні маркери мемуарного нарративу, як інтенції¹⁷, автобіографічний складник, внутрішні переживання, духовний світ авторів мемуарів, інтерпретації власного досвіду зі згадуваних подій, адже це вело до особистісного зростання, формування власної історичної свідомості та картини світу, що не входило в інтереси режиму. Цим актуалізувалася ідея абсолютної знеособленості мемуарів, що є основним маркером радянських спогадів. На перше місце в суспільному дискурсі виходить ідея формування колективної радянської ідентичності на протигагу індивідуальній як менш вартісній, де мемуарам було відведено почесну роль.

Маючи завдання створити «правильну» джерельну базу історії радянської держави, влада змушена була піти на розвиток мемуарного жанру, однак максимально централізувала та регламентувала цей процес. Знаючи «підводні камені», зокрема суб'єктивну природу спогадів, інтерпретацію історичних подій через власний досвід автора і, як наслідок, формування історичної/національної свідомості особистості, важливе завдання на цьому шляху радянською владою вбачалося не лише в тому, щоб «...розкопати ті чи інші документи і матеріали або нагромаджувати белетристику¹⁸ про події недавнього і далекого минулого нашого революційного руху»¹⁹, а й у тому, щоб уніфікувати/вихолостити тексти і доносити через них до суспільства лише знеособлену, свою «правду» про історію. Найбільш трагічним результатом цілеспрямованої та тотальної радянізації всіх сторін суспільного життя, зокрема й науки, стало те, що українська історіографія більш ніж на півстоліття була відгороджена «...від провідних трендів і „великих поворотів“ соціогуманітарного знання ХХ ст. Натомість було нав'язано єдину й універсальну монометодологію у вигляді догматичної радянізованої версії марксизму» [17, с. 122].

У цілому істпартівський дискурс загнав мемуари в ідеологічні шори, що зменшує цінність їх як історичного джерела, з огляду на заангажованість авторів тематично-ціннісними орієнтирами та ін-

---

¹⁷ Іntenція (лат. *intentio*) — прагнення, намір, задум, конкретна спрямованість психічної активності (свідомості) людини на певний об'єкт.

¹⁸ Ішлося про спогади.

¹⁹ От Истпарта // ЛР. 1922. № 1. С. 5.

стинктом самозбереження, натомість вони є показовими для вивчення механізмів впливу влади на суспільство з погляду формування історичної самосвідомості. Водночас сплеск інтересу до спогадів в істпартівському дискурсі демонструє втягнутість величезної кількості нових авторів різного рівня освіти й культури, вихованих на революційних ідеалах, у соціально-культурний простір, частиною якого був мемуарний наратив. Одночасно автори мемуарів ставали активними творцями цього простору, що було абсолютно новою тенденцією в еволюції української мемуарної традиції та суспільного розвитку в цілому.

Журнал «Літопис революції»

Важливим барометром істпартівського дискурсу, у якому створювалися мемуари як джерельна база історичної науки з погляду тематичної спрямованості, змін акцентів у тлумаченні окремих проблем, ролі тих чи тих історичних джерел, авторського складу, тематики, стало періодичне видання Всеукраїнського Істпарту «Літопис революції» (далі — ЛР), перший випуск якого вийшов у листопаді 1922 р., а останній — у 1933 р.²⁰ Це був найбільш дієвий засіб комунікації влади з великими прошарками населення, засіб трансляції смислів/канонів в історичній науці та суспільстві задля конструювання «нової радянської людини», життя якої мало цілковито підпорядковуватися завданням держави та партії.

На сторінках журналу друкувалися статті, матеріали й документи, мемуари, хроніка, бібліографія, рецензії, огляди, публіцистичні замітки тощо. Серед джерельних публікацій мемуарам відводилося найбільше місця. Про це свідчать назви розділів часопису. У перші роки існування журналу виділялися: «Статті и воспоминания»; «Материалы и документы»; «Библиография»; «Хроника». Однак уже в четвертому номері за 1923 р. замість першого розділу було створено два самостійні — «Материалы и документы» та «Воспоминания»²¹. Редакція не завжди дотримувалася такого розподілу матеріалу, час від часу змінюючи зміст часопису. Тому мемуари подавалися не лише в спеціальному розділі, а й у ювілейних, тематичних розділах. Наприклад, у першому випуску за 1926 р. зміст не мав виокремленого розділу, присвяченого мемуарам, однак тематичний розділ I «Гражданская война на Украине (статьи и воспоминания)» містив спогади: Жуковский И. (Мирон Трубный) «Подготовка Октября в Екатеринославе», Чижов и Семенов «Октябрь-

²⁰ За 11 років видано 57 номерів (у 47 книгах). У 1922–1927 роках видавався російською, 1928–1929 роках – російською та українською, а з 1930 року – українською мовою. Ініціаторами видання часопису українською мовою були М. Скрипник та П. Любченко.

²¹ У сталому режимі ця структура була закріплена із 1928 р.

ський період на Звенигородщині», Покотило Ф. «Расстрел первого Бердянского и Ногайского Советов», Косенко «Этап Харьков–Бахмут», «У истоков Красной армии (воспоминания)», та розділ II «История первой революции (Воспоминания о первой революции)» — Миронер Х. «Из истории революционного движения в Балте (1903–1905 г.г.) (Воспоминания о 1905–06 годах)», Гацкевич Е. «Из деятельности РСДРП на Волыни (1905–1906 г.г.)», Карпенко Н. (Жорж) «Из истории Александровской организации (1900–1905 г.г.) (Воспоминания участника 1901–1905 г.г.)». У другому номері за 1928 р. тематична рубрика «Червона Армія» містила не лише історичні нариси, а й мемуарні матеріали, зокрема Й. Якіра «Десять лет тому назад (Отрывки из воспоминаний старого красноармейца)» — класичні спогади про історичні події, у яких автор був безпосереднім учасником. Деякі номери, зокрема п'ятий за 1928 р., узагалі не мав рубрики «Спогади», натомість рубрика «До 25-річчя II з'їзду партії» містила спогади: В. Вакара²² «Киевская с.-д. организация в 1902–1904 г.г.», М. Колчинського²³ «3 життя Катеринославської та Миколаївської с.-д. організації» та Б. Лінцера²⁴ «Из истории революционного движения в Елисаветграде», у яких змальовувалася специфіка розвитку соціал-демократичного руху в Києві, Катеринославі (нині Дніпро) та Елисаветграді (нині Кропивницький). Щодо ювілейних матеріалів, то в першому номері за 1928 р. були розміщені матеріали, присвячені 50-річчю Г. Петровського, серед яких були й спогади Ф. Угарова «Мои встречи с Г. И. Петровским».

Тематично ЛР насамперед був спрямований на висвітлення революційної боротьби «трудящих України за соціальне та національне визволення». Було чітко визначено перелік подій, які мала досліджувати історична наука. У назви розділів та зміст ЛР спеціально закладалися своєрідні ідеологічні шаблони, що ставали каноном для радянської історіографії, якими надалі послуговувалася історична наука. Виокремлювалися такі тематичні розділи: події революції 1905 р.; від 1905 до 1917 р.; між двома революціями; Лютнева революція; матеріали з історії партії і Жовтневої революції; громадянська війна на Україні; історія профспілкового руху; історія визвольних рухів трудящих України. Така структура ЛР, яка час від часу змінювалася відповідно до різних ювілеїв і завдань влади, зумовлювала тематичну спрямованість мемуарних публікацій, і виходити за її межі

---

²² Вакар Володимир Вікторович (псевд. В. Правдін; 1878, м. Тамбов, нині РФ — 23.06.1926, Київ) — соціал-демократ, історик, публіцист, за фахом адвокат.

²³ Колчинський Мойсей Бенціонович (1879, м. Золотоноша, нині Черкаський обл. — 04.06.1938) — соціал демократ, робітник. Репресований.

²⁴ Лінцер Борис (1879–?) — робітник, член РСДРП.

було заборонено. Прикметно, що обов'язковим складником ЛР були й спогади про ворогів радянської влади та «героїчна боротьба» з ними. Щодо них застосовувалася спеціальна термінологія (штампи та кліше), яка в подальшому перейшла в наукові дослідження — «гетьмано-петлюрівське підпілля», «петлюрівські кати», «махновщина», «анархо-махновщина», «гайдамаки» тощо ²⁵.

Автори

Важливими критеріями, що дають розуміння особливостей істпартівського дискурсу у вітчизняних мемуарних текстах, є аналіз авторського складу, зокрема соціальної та професійної приналежності авторів, визначення мотивів/інтенцій їх звернення до спогадового жанру та тематика. Логічним видається той факт, що більшість авторів спогадів були жителями тогочасної столиці України — Харкова ²⁶, який протиставлявся «буржуазно-націоналістичному Києву». Перенесення столиці стало свідченням наступу на національну ідею і самостійницький напрям української історичної науки та формування нової радянської історії, її джерельної бази, яка мала замовчувати надбання української історіографії, спотворювати історичну свідомість українців, формувати комуністичні ідеали та утверджувати класовий підхід. У Харкові зосереджувалася велика кількість республіканських організацій, наукові установи та навчальні заклади, що сприяло появі молодих науковців, сформованих уже за канонами радянської ідеології — потенційних авторів ЛР. Водночас знаходимо й авторів з Москви, Ленінграда (нині Санкт-Петербург) та інших міст СРСР, статті яких використовували, так би мовити, для підсилення місцевих кадрів. Значна частина авторів мемуарів потрапила в це коло випадково, їхні імена залишаються «глухими» для сучасного читача, інколи не вказані навіть ініціали (Бруно-Миронів, Татько, Сак-Саковський, Патлах, Коломиец, Колос та інші). Це свідчить, з одного боку, про залучення членів партії (навіть пересічних учасників революційних подій) ²⁷ до написання спогадів в істпартівському дискурсі, з другого — про добровільну втягнутість в активну суспільну діяльність широких верств населення, які свідомо брали участь у відновленні

²⁵ Белаш В. Махновщина (Отрывки из воспоминаний) // ЛР. 1928. № 3(30). С. 191–226; Быструков. Из истории гетманско-петлюровского периода на Черниговщине (Воспоминания) // ЛР. 1926. № 2(17). С. 101–108; Гладков, Кабанцев, Сокульский. Бой с гайдамаками в Одессе (Воспоминания) // ЛР. 1924. № 3(8). С. 13–19; Заднепровец Д. Кое-что из прошлого (Памяти чистого идеалиста, любимого товарища, павшего жертвой петлюровских палачей, Володи Ключко) // ЛР. 1923. № 2. С. 277–278.

²⁶ Столиця України з 9 грудня 1919 р. по 24 червня 1934 р.

²⁷ Частина з них просто дотримувалася партійної дисципліни.

історичної картини з позицій індивідуального досвіду в надіях на краще соціалістичне майбутнє, без розуміння наслідків. Пізніше більшість із них «зійшли» з історичної арени з різних причин.

Аналізуючи авторський склад мемуарних нарративів в істпартівському дискурсі, бачимо, що найбільше їх серед професійних революціонерів, які часто були керівниками радянських партійних і державних установ. Цілком прогнозованою видається їхня політична орієнтація. Вони мали прорадянську та, як правило, антиукраїнську позицію і були активними учасниками встановлення більшовицького режиму в Україні. Серед таких вирізняються спогади В. Антонова-Овсієнка (1883–1938), А. Бубнова (1883–1940), В. Затонського (1888–1938), А. Іванова (1888–1927), Е. Квірінга (1888–1937), В. Межлаука (1893–1938), В. Чубаря (1891–1941). Окремо постають спогади поміркованих представників державної та партійної еліти України: М. Скрипника (1872–1933) — провідника національно-культурної політики українізації, Ю. Коцюбинського (1896–1937) — прибічника ідеї надання керівництву УСРР більшої самостійності, Г. Петровського (1870–1958).

Представники державної та партійної номенклатури не були професіоналами-істориками, але в умовах партійної дисципліни, яка вимагала безпосередньої участі у виконанні всіх рішень і постанов партії, вважали своїм партійним обов'язком займатися науково-дослідною роботою, яка проявлялася в написанні спогадів про знакові революційні події та постаті, задля виконання основного завдання Істпартів, яке полягало насамперед у створенні підвалин «правдивої» історії революції та радянської держави загалом. А ЛР, завданням якого було дати «...центру цей матеріал, строго оброблений, протиставити матеріалу збоченому, емігрантські-буржуазного виготовлення» та стати «...дійсно, центральним органом розрізнених сил для встановлення правди, великої правди про нашу велику, істинно велику революцію і могутню робітничу партію»²⁸, був основним друкованим майданчиком, де можна було заявити про свою роботу в цій царині.

Створенню радянського історичного нарративу — більшовицького трактування подій, що відбувалися в Україні в період національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., — відповідала й тематика спогадів державних та партійних діячів, де змальовувалися події та особи, яких вони безпосередньо стосувалися. Зокрема, Володимир Антонов-Овсієнко в своїх мемуарах «На Україну!» (1929. № 4, 5–6; 1930. № 1, 2, 3–4, 5; 1931. № 1–2, 3, 4; 1932. № 1–2), Володимир Затонський в

---

²⁸ От Истпарта // ЛР. 1922. № 1. С. 6.

«Уривках з спогадів про українську революцію» (1929. № 4, 5–6; 1930, № 5), Андрій Іванов у статті «Центральная Рада и Киевский Совет в 1917–18 году» (1922. № 1) зосередилися на процесах боротьби із Центральною Радою за встановлення більшовицької влади в Україні, так би мовити, від першої особи, бо самі були активними учасниками цих подій. Їхні спогади рясніють ідеологічними кліше на кшталт «кулацкая Рада», що вела «предательскую политику» (щодо Центральної Ради), «контрреволюционная кулацкая стихия» (щодо Української селянської спілки), «трусость меньшевиков» (А. Іванов); детально описують військові операції та їх планування із захоплення влади в Україні, зустрічі з В. Леніним, Я. Свердловим, Ф. Дибенком для обговорення цих питань, залучають матеріали офіційного листування (телеграфом) з В. Леніним та іншими радянськими функціонерами, спроби аналізу ситуації, що склалася (В. Антонов-Овсієнко); подають аналіз ситуації в Києві напередодні боїв із Тимчасовим урядом (ситуативний союз більшовиків з Центральною Радою, названою «дрібнобуржуазною демократією»), опис спільних засідань Центральної Ради і більшовиків, зустрічей з Михайлом Грушевським, Миколою Поршем, Івгою Бош, Леонідом П'ятаковим, особливо наголошують значення української мови для агітаційної роботи серед населення Києва (у більшовиків у всій організації було «...чоловіка зо три, що вміли висловлюватися по-українському, а з членів комітету — тільки я сам один»²⁹) (В. Затонський).

Регламентация радянської влади щодо висвітлення історії, зокрема — лише з позиції партійності, що спонукала авторів до самоцензури, значно звужувала інформацію про їхній біографічний світ, обставини особистого життя, роздуми чи почуття. Проте всі вони мають автобіографічний характер, адже змальовують участь кожного в конкретних подіях, та власну манеру викладу, що надає їм індивідуальності. Зокрема, Володимир Затонський робить висновки про природу спогадів (а вони були написані через 12 років після подій), зазначаючи: «Взагалі, треба сказати, — і це стосується до всіх спогадів, — дуже важко бути об'єктивним, навіть коли не маєш охоти приоздоблювати, бо за яких два-три роки вже важко уявити собі, як немає писаних документів, що сам думав у тому чи іншому випадку. Як швидко змінюється життя й переінакшується ставлення до фактів, що воно їх висуває!»³⁰, і цим акцентує увагу на їх суб'єктивності та впливі наступних подій на опис минулого. Лише в спогадах В. Затонського

²⁹ Затонський В. Уривки з спогадів про українську революцію // ЛР. 1929. № 4(37). С. 151.

³⁰ Там само.

знаходимо інформацію про його сім'ю, зокрема дружину. На той час його родина перебувала в Києві, а його самого було обрано народним секретарем освіти в більшовицькому уряді Харкова. У спогадах діяч зазначає: «Вдома показав дружині газету і вмовилися, що вона з дитиною виїде з Києва до якогось спокійного району, а я сам подався до Харкова»³¹. Здебільшого такі деталі особистого життя не цікавили владу та не були прописані в методичних матеріалах та питальниках.

Володимир Антонов-Овсієнко, один із небагатьох, хто підходив до спогадів як до історичного джерела з моменту їх написання, структурував свої спогади за окремими тематичними розділами («Положение на Украине. Украинский Реввоенсовет», «Группа Курского направления», «У Ильича» тощо) та робив час від часу вставки «Ближайшие задачи» та «Выводы», цим демонструючи аналітичний/науковий підхід. Редакція в примітках так визначила вартість спогадів В. Антонова-Овсієнка: «У цих записках майже нема аналізу подій; в них висвітлюється лише один бік боротьби — „спеціально“ військовий; вони суто хронікальні, вони заповнені сухими військовими зведеннями, відомостями, документами, „сирими“ необробленими фактами. Але цей їх недолік є одночасно й їх велика своєрідна вартість. Вони подають велику кількість фактичного матеріалу, досі не виданого, який допоможе краще з'ясувати всю величезну картину великого повстання робітничих і селянських мас України проти германської окупації гетьманщини й петлюрівщини (Директорії)»³². Отже, на першому місці в його мемуарах була джерелознавча вартість — історичний наратив, який мав стати основою для подальших історичних досліджень радянської науки.

Спогади Андрія Іванова найбільше демонструють спрямованість автора на опис свого місця в подіях, про які згадує. Вони ведуться від першої особи та рясніють висловами: «Вечером я пробрался в Городскую Думу», «Я взял слово и заявил», «И я отправился в Штаб», «...я заявил требование...», «...я сообщил своим ребятам», «...я попросил слово» тощо³³. Цим він підкреслює свою активну/особливу роль у подіях, що описує.

До групи партійних та державних діячів належить і масив військових спогадів відомих радянських воєначальників: А. Бубнова (1883–1940) — «История одного партизанского штаба» (1926. № 2), П. Дибенка (1889–1938) — «Харків–Дніпропетровськ (З громадянської війни

³¹ Затонський В. Уривки з спогадів про українську революцію // ЛР. 1929. № 4(37). С. 158.

³² Антонов-Овсієнко. В боротьбі проти Директорії (На Україні в кінці 1918 года) // ЛР. 1929. № 5–6(38–39). С. 142.

³³ Іванов А. Центральная Рада и Киевский Совет в 1917–18 году // ЛР. 1922. № 1. С. 11, 12, 13.

на Україні)» (1930. № 2), Й. Якіра (1896–1937) — «10 лет тому назад (Отрывки из воспоминаний старого красноармейца)» (1928. № 2) та «Из истории 45-ой Краснознаменной дивизии» (1928. № 2), М. Криворучка (1887–1938) — «Из боевых воспоминаний» (1927. № 1) та «Кавалерия Котовского в боях под Одессой (1920 год)» (1929. № 4). Вони об'єднані військовою тематикою, описом окремих військових операцій, що здійснювалися більшовиками на території України в період національно-визвольних змагань, мають яскраво виражений пропагандистський характер. З історіографічного погляду вони написані в контексті офіційної радянської історіографії, що змальовувала всі події 1917–1921 рр. в Україні як героїчне минуле, що пов'язане з боротьбою українського народу проти внутрішньої та зовнішньої контрреволюції.

Оприлюднення спогадів державних та партійних діячів, які систематично друкувалися на шпальтах ЛР, було свідомим вибором редакції для актуалізації окремих подій, що мали слугувати прикладом для інших авторів (особливо з регіонів), які були менш ідеологічно загартовані та підготовлені. Адже досвідчені більшовики чітко усвідомлювали потребу дотримуватися певних ідеологічних настанов/канонів у своїх мемуарах, тому вони були більш схильні до самоцензури. Об'єднує всі ці спогади майже абсолютна знеособленість, відсутність індивідуальних рефлексій/роздумів щодо описуваних подій на тлі чітко сформульованої ідеологічної позиції — відданості справі партії більшовиків та непримиренності до її опонентів. З огляду на те, що великі масиви спогадів публікувалися до ювілейних дат подій/осіб, мемуарний наратив, у цілому, був позначений тавром парадного революційного пафосу, який був далекий від реальності.

Щодо спонукальних мотивів/інтенцій звернення до жанру мемуарів, то на перше місце в істпартівському дискурсі виходять рефлексії на заклики партії писати спогади для творення «правдивої» історії партії та робітничого руху безпосередньо її учасниками. Водночас потрібно зазначити, що революційні події спричинили «вибух» інтересу більш широкого загалу до процесу написання нової, «з нуля», історії, що мало в собі загрозу відмови від напрацювань попередників, але залучило до написання спогадів велику кількість авторів, які відчували себе «творцями» нової держави. Допереможна реальність у їхній інтерпретації, викривлена з погляду історичного процесу, для них була абсолютно правдивою.

Потенційними читачами спогадів був увесь партійний прошарок радянського суспільства, наукова спільнота, яка мала реагувати на публікації в ЛР як на обов'язкові директиви, та широкий загал. Водночас, звертаючись до цього жанру, автори автоматично долучалися до процесу усвідомлення свого минулого, переосмислення індивідуального

досвіду, що супроводжувалося формуванням ідентичності, яка на той момент у більшості з них була тісно пов'язана з більшовицьким рухом.

Простежуючи долі авторів мемуарів, що друкувалися на сторінках ЛР, доходимо висновків, що навіть ті «підігнані» під офіційні канони спогади, де активно критикувався український національний рух, його структури та особи, не змогли вберегти їх від сталінських репресій 20–30-х рр. ХХ ст., навпаки — ставали доказом їхньої участі в антирадянських організаціях³⁴, шпигунстві чи контрреволюційній діяльності. Серед репресованих сталінським режимом — Володимир Олександрович Антонов-Овсієнко, Володимир Петрович Затонський, Емануїл Іонович Квірінг, Юрій Михайлович Коцюбинський, Валерій Іванович Межлаук, Павло Юхимович Дибенко, Йона Емануїлович Якір, Микола Миколайович Криворучко, Євгенія Миколаївна Адамович, Софія Іванівна Соколовська. Під тиском сталінського режиму покінчив життя самогубством Микола Олексійович Скрипник. Водночас доля багатьох авторів мемуарів, що друкувалися на сторінках ЛР, залишається невідомою, адже часто це були революційні діячі «середньої/нижньої ланки», репресовані як члени «дрібнобуржуазних» партій чи націоналістичних збройних формувань, і віднайти інформацію про них майже неможливо, їхні сліди губляться в неспокійних 30-х рр. ХХ ст.

Висновки. У цілому в істпартівському дискурсі мемуарний наратив розвивався в чітко окресленому колі проблематики, акцентів та ідеологічних канонів. Метою радянської влади було конструювання історичної пам'яті про революційні події 1917 р. та більшовицьку партію, «радянську людину», життя якої цілковито мало підпорядковуватися завданням держави та партії, особливих соціальних смислів у суспільстві, утвердження своєї легітимності.

Радянський дискурс визначив специфіку мемуарного жанру, в якому майже не було особи мемуариста (як основного маркера жанру), його світосприйняття та рефлексій, елементів біографії, що мали б пролити світло на мотиви вчинків, життєвих виборів. Збідненість спогадів моментами особистих самоідентифікацій як механізму формування ідентичності особистості, «розчинність» свого «Я» в колективному владі використовувала як механізм витворення колективного радянського «Я» на противагу індивідуальному. Проте якраз ці «...суцільно спотворені концепти марксистсько-ленінської соціологізації стали практично єдиним способом продукування знання для істориків у СРСР» [17, с. 122]. Як наслідок, переважно через мемуарний наратив трансливалося викривлене сприйняття реальності,

---

³⁴ Ідеться про членство в партіях боротьбистів, есерів, меншовиків тощо.

учасниками якої вони були, що мало вигляд штучно сформованого конструкту, «підігнутого» під радянський канон, та демонструвало потенційні можливості жанру в переключенні української історії. Водночас автори мемуарів, перебуваючи під впливом революційних перемог, героїзували минуле і свою участь у цьому процесі та свято вірили в свою правоту та об'єктивність.

Загалом мемуарні тексти, створені в істпартівському дискурсі, є невід'ємною частиною українського нарративу та демонструють утягнутість у процес творення історико-культурного простору широких верств населення, які цілком свідомо намагалися стати активними учасниками соціалістичних перетворень та «творцями» історії. Створення істпартівського дискурсу в історичному джерелознавстві, частиною якого були мемуари, його регламентація свідчить про розуміння комунікативної важливості цього виду гуманітарного знання як механізму трансляції ідеологічних канонів та смислів. Засвоюючи негативний досвід використання спогадових текстів в інтересах тоталітарної влади, маємо пам'ятати про потенційність їх впливу в контексті формування історичної та колективної пам'яті.

Перспектива дослідження вбачається в порівнянні ВУАНівського та істпартівського дискурсів у контексті тематичної спрямованості, інтенцій та долі авторів, «героїв» та «антигероїв» мемуарних нарративів. Особливої актуалізації наразі потребує розуміння важливості мемуарів у формуванні національної, релігійної, гендерної, професійної самоідентичності як основи формування національної колективної пам'яті.

1. Бацевич Ф. Термінологія комунікативної лінгвістики: аспекти дискурсивного підходу / Флорія Бацевич // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Львів, 2002. – Вип. 453. – С. 30–34. – Режим доступу: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk453/TK_wisnyk453_bacewych.htm
2. Буряк Л. І. Українська біографіка «плинних часів» / Л. І. Буряк // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. – Київ, 2020. – Вип. 19. – С. 33–52. <https://doi.org/10.15407/ub.19.033>
3. Галич О. Художня трансгресія Леоніда Чернова-Малошийченка: мемуарний дискурс / Олександр Галич // Літературний процес: методологія, імена, тенденції : зб. наук. пр. (філол. науки). – Київ, 2017. – № 9. – С. 85–89.
4. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк. – Благовещенск : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 308 с.
5. Звілінський С. О. Радянська революційна мемуаристика 1920–30-х рр. (на прикладі Катеринославського істпарту) / С. О. Звілінський // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2014. – Вип. 41. – С. 246–253.

6. Ігнат'єва С. Інтертекстуальне поле українського щоденникового дискурсу / Світлана Ігнат'єва // Рідний край. – Полтава, 2012. – № 2(27). – С. 87–92.
7. Калакура Я. Зміна поколінь істориків як методологічний та світоглядний діалог в українській історіографії (кінець ХІХ — перше двадцятиріччя ХХІ ст.) / Ярослав Калакура // Український історичний журнал. – 2020. – № 4. – С. 137–154. <https://doi.org/10.15407/uhj2020.04.137>
8. Касавин И. Т. Текст, дискурс, контекст : введение в социальную эпистемологию языка / И. Т. Касавин. – М. : Канон+, 2008. – 437 с.
9. Колесник І. І. Українська історіографія : ХVІІІ — початок ХХ ст. : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. І. Колесник. – Київ : Генеза, 2000. – 254 с.
10. Кудінов Д. В. Нарис діяльності конотопського Істпарту / Д. В. Кудінов // Сумська старовина. – 2018. – № 52. – С. 19–37.
11. Любовець Н. І. Мемуарна складова академічного збірника «За сто літ»: основні жанри та сюжети / Н. І. Любовець // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. – Київ, 2019. – Вип. 17. – С. 93–112. <https://doi.org/10.15407/ub.17.093>
12. Любовець Н. І. Видавничі серії українських мемуарів у контексті соціальних комунікацій / Н. І. Любовець // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. – Київ, 2020. – Вип. 19. – С. 101–120. <https://doi.org/10.15407/ub.19.101>
13. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А. П. Мартинюк. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – 196 с.
14. Рарицький О. А. Мемуарний дискурс шістдесятництва в «Щоденниках» Олеса Гончара / О. А. Рарицький // Таїни художнього тексту (до проблеми поезики художнього тексту). – Дніпропетровськ, 2013. – Вип. 16. – С. 247–255.
15. Стадніченко О. О. «Холодне небо Півночі» Євгена Іваничука: автобіографічно-мемуарний дискурс / О. О. Стадніченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – Луганськ, 2013. – № 22. – С. 185–193.
16. Суминова Т. Н. Текст, контекст, гипертекст... (Размышления о художественном произведении) / Т. Н. Суминова // Общественные науки и современность. – 2006. – № 3. – С. 169–176.
17. Ясь О. «Великі повороти» соціогуманітарного знання в історії історієписання ХХ ст.: українська проєкція / Олексій Ясь // Український історичний журнал. – 2018. – № 5. – С. 107–136. <https://doi.org/10.15407/uhj2018.05.107>
18. Strain M. Taking the Discursive Turn: critical studies in language, discrimination and schooling / Michael Strain // Curriculum Studies. – 1997. – Vol. 5, No. 3. – P. 369–378. <https://doi.org/10.1080/14681369700200018>

REFERENCES

1. Batsevych, F. (2002). Terminolohiia komunikatyvnoi linhvistyky: aspekty dyskursyvnogo pidkhodu. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu "Lvivska Politekhnikha"*, 453, 30-34. Retrieved from http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk453/TK_wisnyk453_bacevych.htm [In Ukrainian].

2. Buriak, L. (2020). Ukrainian biography of “liquid modernity”: A proposal for reflection. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 19, 33-52. <https://doi.org/10.15407/ub.19.033> [In Ukrainian].
3. Halych, O. (2017). Art transgression of Leonid Chernov-Maloshyichenko: memoir discourse. *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii*, 9, 85-89. [In Ukrainian].
4. Deik van, T. A. (2000). *Iazyk. Poznanie. Kommunikatciia*. Blagoveshchensk, Russia: BGK im. I. A. Boduena de Kurtene. [In Russian].
5. Zvilinskyi, S. O. (2014). Soviet revolutionory memoirs during 1920-30s (based on the materials of Yekaterinoslavskiy Istpart). *Naukovi Pratsi Istorychnoho Fakultetu Zaporizkoho Natsionalnoho Universytetu*, 41, 246-253. [In Ukrainian].
6. Ihnatieva, S. (2012). The intertextual field of the ukrainian diary discourse. *Ridnyi Krai*, 2(27), 87-92. [In Ukrainian].
7. Kalakura, Ya. (2020). Changing generations of historians as a methodological and worldview dialogue in Ukrainian historiography (End of the nineteenth – first twenty years of the twenty-first century). *Ukrainskyi Istorychnyi Zhurnal*, 4, 137-154. <https://doi.org/10.15407/uhj2020.04.137> [In Ukrainian].
8. Kasavin, I. T. (2008). *Tekst, diskurs, kontekst: Vvedenie v sotcialnuiu epistemologiiu iazyka*. Moscow, Russia: Kanon+. [In Russian].
9. Kolesnyk, I. I. (2000). *Ukrainska istoriografii: 18 – pochatok 20 stolittia*. Kyiv, Ukraine: Heneza. [In Ukrainian].
10. Kudinov, D. V. (2018). The outline of the activity of the Konotop Istpart. *Sumska Starovyna*, 52, 19-37. [In Ukrainian].
11. Lyubovets, N. I. (2019). Memorial component of the academic collection “Over a Hundred Years”: Main genres and subjects. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 17, 93-112. <https://doi.org/10.15407/ub.17.093> [In Ukrainian].
12. Lyubovets, N. I. (2020). Publishing series of Ukrainian memoirs in the context social communications. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 19, 101-120. <https://doi.org/10.15407/ub.19.101> [In Ukrainian].
13. Martyniuk, A. P. (2011). *Slovnyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvnoi linhvistyky*. Kharkiv, Ukraine: KhNU im. V. N. Karazina. [In Ukrainian].
14. Rarytskyi, O. A. (2013). Memuarnyi diskurs shistdesiatnytsstva v “Shchodennykakh” Olesia Honchara. *Tainy Khudozhnoho Tekstu (Do Problemy Poetyky Khudozhnoho Tekstu)*, 16, 247-255. [In Ukrainian].
15. Stadnichenko, O. O. (2013). “Cold Sky of the North” by Yevhen Ivanichuk: Autobiographic memoirs discourse. *Visnyk Luhanskoho Natsionalnoho Universytetu Imeni Tarasa Shevchenka. Filolohichni Nauky*, 22, 185-193. [In Ukrainian].
16. Suminova, T. N. (2006). Tekst, kontekst, gipertekst... (Razmyshleniia o khudozhestvennom proizvedenii). *Obshchestvennye Nauki i Sovremennost*, 3, 169-176. Retrieved from <http://ecsocman.hse.ru/data/2010/12/13/1214861970/Suminova.pdf> [In Russian].
17. Yas, O. (2018). “Great turns” of socio-humanitarian knowledge in the history of the history writing 20th century: Ukrainian projection. *Ukrainskyi Istorychnyi Zhurnal*, 5, 107-136. <https://doi.org/10.15407/uhj2018.05.107> [In Ukrainian].

18. Strain, M. (1997). Taking the Discursive Turn: Critical studies in language, discrimination and schooling. *Curriculum Studies*, 5(3), 369-378. <https://doi:10.1080/14681369700200018> [In English].

Рукопис одержано 05.04.2021 р.

Nadiia LYUBOVETS, Candidate of Sc. (History), Head, Department of Theory and Methods of Biobibliography, Institute of Biographical Research, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

Discourse of Istpart in the Ukrainian memoir narrative of the 20-30s of the 20th century.

The aim of the work is to clarify the features of discourse of Istpart (Party history) in the domestic memoir narrative in the 20-30s of the twentieth century, its characteristics in the context of the subject, the intentions of the addressees, the authors, and the role of the memoir narrative in the formation of Soviet postulates of history and ideology. *The research methodology* is based on the application of discourse analysis (content research method), general scientific methods of systematization and classification, principles of historicism, objectivity. *The scientific novelty* of the article is the consideration of discourse of Istpart (Party history) in the memoir narrative of the 1920s and 1930s as a stable system of ideas about events/phenomena presented in various texts, fixed in the consciousness and language of people, associated with certain ideological constructions, stable expressions and rhetoric, a set of arguments that were purposefully and systematically formed by the Soviet government as one of the key factors in the development of Soviet historical science and state ideology as opposed to the national one. **Conclusions.** Discourse of Istpart (Party history) in the memoir narrative is studied on the basis of the analysis of the journal “Chronicles of the Revolution” as an important communication resource and mechanism of influence of the Soviet government on society. Memoirs texts were created in a clearly defined circle of issues, accents and in accordance with ideological canons. This led the authors to display in their memoirs a distorted reality in which they were participants and looked like an artificially formed construct, “adapted” to the Soviet canon. At the same time, the narrative was characterized by the almost complete “absence” of the memoirist’s face as the main marker of the genre, the “solubility” of his “I” in the collective, which complicates the process of understanding the reasons for political and moral choices. However, the memoir narrative, created according to the canons of soviet discourse, is an integral part of domestic humanitarian knowledge, reveals the socio-political aspects of the formation of the Soviet state, which used memories as a mechanism for translating and affirming its own meanings/canons in historical science and society to construct a “new Soviet man” whose life had to be completely subordinated to the tasks of the state and the Party.

Keywords: discourse, discourse of Istpart (Party history discourse), Istpart, memoirs, memoir narrative, magazine “Chronicle of the Revolution”.